

*Dragomir Vojnić**

**Josip Deželjin:
ETIOLOGIJA ANTIFAŠIZMA**

Rijeka, “Adamić”, 2007., str. 398

1) Uvodna preambula o autoru Josipu Deželjinu

Stjecajem okolnosti posljednje sam se dvije godine nešto detaljnije upoznao s likom i djelom Josipa Deželjina. Kažem «nešto detaljnije» zbog toga što sam s radom Josipa Deželjina, koji je jedan od najistaknutijih ekonomista u Hrvatskoj, bio upoznat mnogo godina. Na početku 2006. međutim, pojavila se, knjiga Vidoja Vujića pod naslovom “Lider u eliti znanosti - znanstvena biografija Josipa Deželjina”. Kao recenzent i promotor te knjige imao sam prilike upoznati se, ne samo s likom i djelom Josipa Deželjina kao vrsnim i veoma cijenjenim znanstvenikom ekonomistom, nego i mnogo više od toga. A to «više» znači da sam se upoznao s djelom i likom čovjeka koji u sebi ujedinjuje sve tri bitne dimenzije velikoga znanstvenika i velikoga čovjeka. Te se tri bitne dimenzije odnose na Josipa Deželjina zato što je on svojim životnim dijelom ostvarivao sintezu i kao “Homo oeconomicus”, i kao “Homo politicus” i kao “Homo eticus”. Malo je znanstvenika, posebno ekonomista, koji su svojim životom i djelom zavrijedili ovakve ocjene.

Josip Deželjin rodio se prije 86 godina na otoku Rabu i u gradu Rabu. Još kao mladić ostao je bez oca. Bilo je to vrijeme rata i okupacije naših prostora s

* Ovaj je tekst izložen na promociji knjige 12. travnja 2007. u gradu Rabu, na dan oslobođenja otoka Raba. Promotori su bili akademik Petar Strčić i član suradnik HAZU Dragomir Vojnić. Uvodnu riječ na svečanom skupu dao je urednik knjige prof. dr. Vidoje Vujić

poznatim nesrećama koje je sa sobom nosio fašizam. Mladi Josip Deželjin veoma se brzo priključio narodnooslobodilačkoj borbi, i to ne zbog siromaštva, nego prije svega zbog svijesti o potrebi pružanja otpora fašizmu, a to znači da su kod mladoga Deželjina već postojali idejni razlozi. U narodnooslobodilačkoj borbi napredovao je veoma brzo, obavljao je istaknute političke dužnosti.

Poslije rata, kao visoki časnik napušta vojni poziv i završava dva fakulteta - ekonomski i pravni. Znanstveno-nastavna i znanstveno-istraživačka djelatnost postaju njegova osnovna životna orijentacija, pa u njima postiže veoma značajne rezultate. Posebno se ističe u znanstveno organizacijskom radu. Veoma je zaslužan za razvitak Riječkoga sveučilišta kojem je bio i rektor. Bio je i prvi predsjednik Zajednice sveučilišta u nas. U isto je vrijeme imao i veoma istaknute političke funkcije i na razini Federacije i u Hrvatskom saboru. Deželjinova se svekolika aktivnost u kontinuitetu ostvarivala, i to ne samo na domaćem nego i na međunarodnom planu. U kontekstu ovih razmatranja posebno je važno istaknuti da je Josip Deželjin svoj životni put započeo kao antifašist i da je taj put borca protiv fašizma konsekvantno ostvarivao sve do danas. To se osobito odnosi na burna vremena u devedesetim godinama prošloga stoljeća, kada je u kontinuitetu i pisanom riječju i usmenim izlaganjima veoma aktivno djelovao kao istaknuti i u svojoj sredini cijenjeni antifašist.

Sve ove činjenice, koje inače nisu ni nove ni nepoznate, posebno spominjem zato što one unose i jedno posebno važno svjetlo boljem razumijevanju svega što je Josip Deželjin stavio pod zajednički naziv "Etiologija antifašizma".

Sve u svemu, kada se radi o jednome djelu ovakvoga karaktera Josip Deželjin neupitno je jedan od najpozvanijih i najkompetentnijih autora. Pritom osobito mislim na činjenicu da Deželjin nije samo pisac koji je na osnovi dobro izabrane literature dao kritički osvrt o glavnoj problematici antifašizma, nego je i mnogo više od toga, a to znači da je i tamo, gdje to eksplicite ne govori, implicate mogao unositi i segmente osobnog svjedočenja. To i samo po sebi zavređuje posebnu pažnju svih onih koji za djela takve vrste imaju afinitet i zanimanje.

2) Neke opće napomene i podjela promatrane teme

Josip Deželjin i ovim je svojim najnovijim djelom pokazao kvalitete, ne samo istaknutog znanstvenika u užem smislu, nego i mnogo šire od toga.

A to «mnogo» šire znači da je Josip Deželjin veoma složen i kompleksni (a nerijetko i proturječni) sadržaj koji je stavio pod zajednički nazivnik "Etiologija antifašizma" uspio obraditi veoma sustavno i veoma cjelovito. Osjećaj za multidisciplinarnost u tome mu je veoma pomogao.

U tome mu je pomogao i holistički pristup bez kojeg bi takve težnje bile nezamislive. To isto vrijedi i za političko-ekonomski pristup koji je mnogo pridonio i boljoj sustavnosti i većoj jasnoći u razmatranju toga kompleksnoga sadržaja.

Na taj je način Josip Deželjin uspio dati ne samo sustavni kritički osvrt na teoriju i empiriju fašizma i antifašizma, nego i više od toga. Razmatrajući kronološkim redom brojnu problematiku koja obuhvaća područja teorije i empirije fašizma i antifašizma, Josip Deželjin je, iznoseći (na osnovi dobro odabrane literature) stavove drugih autora, veoma sustavno iznosio svoje stavove i poglede o pojedinim problemima i segmentima iz područja promatrane teme. Takvim je pristupom i postupkom autor uspio kao crvenu nit provlačiti svoje poglede i o pojedinim važnim problemima i o cjelini promatrane tematike.

Ne ulazeći u veoma veliki broj relevantnih podrobnosti, ograničit ću se samo na spominjanje nekih bitnih dijelova promatrane tematike.

U prvih sedam dijelova autor daje analitičko-kritičke prosudbe o idejnim i stvarnim događanjima u povijesti fašizma i antifašizma. Osmi dio je posvećen posebnim temama uključujući i povijesnu ulogu Josipa Broza Tita. Deveti dio govori o antifašizmu u budućnosti. U nastavku ćemo spomenuti samo naslove svih devet dijelova knjige:

Prvi dio

Fašizam – od početnih znakova do načina manifestiranja

Drugi dio

Fašizam u zbilji i njegove posljedice

Treći dio

Fašističko-nacistička ideologija i drugi svjetski rat

Četvrti dio

Bitne značajke i razvoj antifašizma

Peti dio

Fašizam i antifašizam u Hrvatskoj i SFR Jugoslaviji

Šesti dio

Razmišljanja o kapitalizmu, demokraciji, socijalizmu i komunizmu

Sedmi dio

Odnos religije i crkve prema fašizmu i antifašizmu

Osmi dio

Posebne teme vezane uz antifašizam

Deveti dio

Antifašizam u budućnosti

Obrađujući veoma sustavno i analitički sve dijelove i sva poglavlja ovoga djela, Josip Deželjin dao je veliki doprinos boljem sagledanju obrađene tematike, koja, ne samo da nije izgubila na svome značenju, nego je naprotiv znanstveno promišljanje o tome sklopu problema učinila sve aktualnijim. Zato će knjiga o kojoj govorimo privući posebnu pozornost i onih koji imaju potrebu da uče, studiraju i istražuju i onih koji se bave nastavom. Za povjesničare ona može biti izvor vrijednih opažanja i informacija.

Osim toga knjiga može biti veoma korisna za sve one koji se bave političkim pitanjima kako u teoriji tako i u aktualnoj praksi. Prema tome, i studentima, i znanstvenicima, i nastavnicima, i političarima može biti zanimljivo čitanje te knjige.

Navedene se kategorije odnose samo na uži krug ljudi koji zbog svog profesionalnoga rada mogu biti zainteresirani za tu knjigu. Kada se radi o zainteresiranosti radi opće informiranosti o području promatrane tematike, onda je, razumije se, krug potencijalnih zainteresiranih mnogo širi, a to zato što je upravo ta tematika bila i ostala za široki krug, posebno za intelektualnu populaciju, i veoma intrigantna i veoma zanimljiva.

Zahvaljujući i znanstveno-istraživačkim i znanstveno-nastavnim kvalitetama autora Josipa Deželjina knjiga može zadovoljiti i one koji istražuju i studiraju i one koji se informiraju. Spomenute kvalitete autora, a posebno njegovo pedagoško iskustvo i sposobnost, dali su knjizi takvu kvalitetu koja ima i karakteristike studije i karakteristike udžbenika. Uz sve to valja naglasiti da je autor nastojao odgovoriti na mnoga pitanja i da je u tome uspio i to je učinio nešto zaokruženiije i cjelovitije od nekih drugih dosad poznatih.

Za neke je probleme autor razmatrao samo okvire mogućih alternativnih rješenja, a neke je samo postavio i ostavio otvorenima. U radu takvog karaktera to i jest ono najviše što se od autora djela takvog karaktera može očekivati.

Svodna ocjena mora ipak ići prema zaključku da je knjiga veliki znanstveni doprinos i da je rezultat višegodišnjega rada zasnovanoga i na veoma relevantnoj domaćoj i stranoj literaturi, a isto tako i na vlastitome iskustvu i na vlastitim spoznajama. Ne kao manje važno, nego baš suprotno, valja spomenuti da će knjiga veoma dobro doći i širem krugu aktivista, antifašista svih naraštaja.

3) Širi okvir političko-ekonomske problematike

Kao vrstan politički ekonomist Josip Deželjin je u sklopu kritičkog razmatranja širokog kompleksa tema na relaciji fašizam i antifašizam odgovarajuću pozornost posvetio i nekim drugim problemima društvenih kretanja u proteklom stoljeću. To se posebno odnosi na kapitalizam i s njim povezane promjene, a isto

tako i na socijalizam i komunizam. Ističući ne samo kompleksnost, nego i potpunu apstraktnost pojma komunizma koji u praksi nikada nije postojao, Deželjin o poimanju socijalizma podsjeća na poznate stavove Branka Horvata iz knjige «Politička ekonomija socijalizma» za koju je bio kandidiran za Nobelovu nagradu. Ako se uopće može nešto konkretno govoriti o socijalizmu onda takav naziv zavređuje samo samoupravni socijalizam. Ostvarujući dosljedno političko-ekonomski pristup, Deželjin sva društvena kretanja kritički promatra kroz prizmu poznatih proturječja kapitalističkog svjetskog sustava. To se posebno odnosi na protivurječja tržišta i demokracije. Dobra je strana tržišta ta što nagrađuje uspješne i kažnjava neuspješne. Loša je strana to što slobodno djelovanje tržišta ima za posljedicu da bogati postaju još bogatijima, a siromašni još siromašnjima, i to kako na planu domaćih, tako i na planu međunarodnih društvenih ekonomskih odnosa.

Dobra je strana demokracije stvaranje pretpostavke jednakopravnosti svih građana. Loša je strana potpuna indiferentnost prema problematici socijalnih prava i prema načelima socijalne pravde. U traženju rješenja za ublažavanje tih proturječja u proteklome stoljeću događale su se dramatične društvene promjene. Počelo je velikom svjetskom krizom tridesetih i nastankom društva blagostanja u Zapadnoj Europi i pojavom realnog socijalizma u Istočnoj Europi.

U taj se sklop kao nešto sasvim specifično i još uvijek nedovoljno istraženo može uvrstiti i pojava fašizma i antifašizma. Specifičnost je te pojave što se po prvi put u novijoj povijesti naše civilizacije pojavio pokret koji je zahvatio najciviliziranije zemlje svijeta, a koji je eksplicite kao funkciju cilja isticao zlo, tj. dominaciju ljudi i država jedne nacije nad ljudima i državama drugih nacionalnosti.

Političko-ekonomski pristup ne daje cjelovite mogućnosti za kritičko razmatranje takvih fenomena, a to zato što se za cjelovito razmatranje toga problema, pored političko-ekonomskoga, potreban i širi pristup koji obuhvaća, ne samo metafiziku, nego i šire društvene i prirodne znanosti.

Ukratko, postavlja se pitanje: je li čovjek po svojoj ljudskoj prirodi sklon ne samo dobru, nego i zlu? Proces postupnoga oslobođanja rada vjerojatno će i u ovome stoljeću traženje odgovora na to pitanje sve više isticati u prvi plan, a dotle se moramo zadovoljiti zasad vladajućom optimističkom pretpostavkom da je čovjek po svojoj ljudskoj prirodi u osnovi dobar, ali ga splet društvenih okolnosti u izrazu radne eksploatacije socijalne nepravde i neravnopravnosti čini zlim, netrpeljivim, nasilnim i opasnim.

Bilo kako bilo, fašizam je i kao ideologija, i kao pokret, i kao ponašanje među ljudima, i kao država predstavljao oličenje najvećega zla koje je dosad u povijesti naše civilizacije bilo spoznato. Zato je ovaj sklop problema bio i ostao pod povećalom društvenih interesa i znanstvenih istraživanja.

Temeljem prijelomnih društvenih događanja u ozračju proturječja tržišta i demokracije, u drugoj polovini protekloga stoljeća uslijedio je silan razmah znatnosti i došlo je do pojave četvrte informatičke (tehnološke) revolucije.

Nastali su novi dodatni poremećaji odnosa rada i kapitala koji je za sebe tražio više slobode uz ograničenje prava radnika. Tragom tih događanja uslijedila je reforma društva blagostanja. Na svršetku osamdesetih godina prošloga stoljeća uslijedilo je urušavanje realnog socijalizma i započela je tranzicija. Razmatrajući političku ekonomiju kroz prizmu povijesti vlasništva, stvoren je dojam da je došao kraj političke ekonomije, i to zato što nisu uspjeli izdržati konkurenciju privatnoga vlasništva ni državno, a ni društveno vlasništvo, pa su oba morala sići s povijesne scene. Spomenuti je dojam, razumije se, samo prividan. Tijekovi četvrte tehnološke (informatičke) revolucije i zahuktali trendovi globalizacije, jednako kao i procesi integracije, već sada daju naslutiti da će ovo stoljeće biti stoljeće postupnoga oslobađanja rada, a to znači nastavak političke ekonomije. Sve to, međutim, ne daje nikakve garancije da se neće i u vremenu koje je pred nama pojavljivati društvene devijacije fašistoidnog karaktera.

Antifašizam je postao bitan segment svjetonazora naše civilizacije, ali pojave ksenifobije i pojave govora mržnje u mnogim zemljama još uvijek postoje. To se, nažalost, odnosi i na "Lijepu našu".

4) Antifašizam i Hrvatska

Josip Deželjin u svome djelu o antifašizmu veoma je veliku pozornost posvetio relevantnim događanjima u nas. Dao je veoma dobar i iscrpan pregled povijesti i nastanka fašistoidnih pojava i organizacija na ovim našim prostorima. Kao aktivan sudionik narodnooslobodilačkog rata i kao istaknuti politički radnik u ratnom i poslijeratnom vremenu mnoga je događanja mogao analizirati i prosuđivati i sljedom vlastitoga iskustva, pa i vlastitoga svjedočenja.

Zato se bez ostatka može reći da je sve to veoma vrijedno štivo koje može korisno poslužiti i sadašnjim i budućim naraštajima. No ono što je u ovome vremenu najzanimljivije jest vrednovanje događanja u devedesetim godinama 20. stoljeća. To je vrednovanje posebno zanimljivo zbog toga što je Hrvatska jedina zemlja u tranziciji koja je sebi dopustila luksuz relativizirati svoj odnos prema antifašizmu.

Takve sam ocjene imao prilike u devedesetima slušati na brojnim međunarodnim konferencijama o tranziciji. Utjecaji jednoga dijela naše proustaški raspoložene dijaspore nanijeli su ogromne štete Hrvatskoj već u prvim godinama tranzicije.

Ti su utjecaji doveli do međunarodne izolacije Hrvatske i do manje ili više otvorenih sankcija. Ti su utjecaji doveli do tajkunske privatizacije, nevidene pljačke, pogrešne ekonomske politike, deindustrijalizacije, obogaćenja manjine i osiromašenje većine i do masovne nezaposlenosti. Da nije bilo tih utjecaja, Hrvatska bi danas, bez obzira na nametnuti rat i velike materijalne štete i ljudske žrtve, bila zajedno sa Slovenijom na čelu zemalja Europske Unije. Takve sam prosudbe imao prilike čuti na brojnim međunarodnim konferencijama o tranziciji. To su mi i sasvim otvoreno kazali prijatelji koji su me pozvali da predstavljam zemlje u tranziciji na kongresu ekonomista Europske Unije koji je bio održan u rujnu godine 1994. na University of Exeter u Engleskoj, a koji je bio posvećen proširenju EU sa zemljama u tranziciji. To međutim nije bila ni prva ni posljednja međunarodna konferencija na kojoj sam u devedesetim godinama 20. stoljeća imao prilike čuti takve i slične prosudbe o Hrvatskoj. Zato je veoma dobro što je Josip Deželjin u svojoj knjizi o antifašizmu upravo ovoj problematici posvetio veliku pozornost.

Tome će i dalje biti potrebno posvećivati veliku pozornost, a to se posebno odnosi na naše znanstvenike iz područja društvenih znanosti. Kretanja nabolje koja su uslijedila na početku ovoga stoljeća ne smiju nikako velom zaborava prekriti neke deformacije fašistoidnog karaktera koje su se dogodile u devedesetima. To se posebno odnosi na falsificiranje povijesti, na netočne povijesne udžbenike koji su djecu više naraštaja upućivali na neispravne svjetonazore. Ispravljanje tih falsifikata i devijantnih pojava, kako se vidi iz priloženoga, ide veoma teško.

Zadaća je svih nas, posebno aktivista i znanstvenika antifašista, da neprestano djelujemo u tome smjeru. Ova je knjiga veoma vrijedan doprinos i u tome smislu.

5) Umjesto zaključnih razmatranja

U okviru zaključnih razmatranja posebno ću naglasiti neke momente. Fašizam je najveće zlo koje je u proteklome stoljeću zadesilo našu civilizaciju. To zlo se drastično manifestiralo i kao jedna svirepa i moglo bi se reći protuprirodna ideologija i kao jedna dotle nepoznata svirepa i zločinačka praksa.

Povijest čovječanstva povijest je ratovanja. To je općepoznato, ali ono što nije općepoznato i što je sasvim novo, to su ciljevi fašističke ideologije i ciljevi ratovanja fašističkih država. Ti ciljevi nisu usmjereni samo na klasična osvajanja tuđih teritorija s namjerom stjecanja većih materijalnih bogatstava i proširenja političke moći, nego i na idejno-teorijsko proklamiranje uništenja i istrebljenja čitavih naroda i država.

Fašizam je po svome idejno-teorijskom usmjerenju u povijesti naše civilizacije prvi masovno i na državnim osnovama organizirani pokret koji kao funkciju

cilja, makar i samo prividno, ne ističe dobro, nego suprotno, koji kao funkciju cilja ističe zlo. Devijantne, pa i zločinačke pojave događale su se i u drugim poznatim masovnim pokretima. Sjetimo se samo plemenitih ideja i definicije funkcije cilja komunističkog pokreta, s jedne strane, i devijantnih i zločinačkih manifestacija fenomena boljševizma, sa druge strane. Takvih devijantnih pojava nisu bili pošteđeni ni neki drugi masovni pokreti, uključivši i one koji su imali predznake kršćanstva.

Ostaje, međutim, veoma jasno naglašena činjenica da je fašizam jedina ideologija i jedini masovni pokret koji se pojavio i koji je djelovao za vrijeme naše (mogli bismo reći i za vrijeme kršćanske) civilizacije, a koji kao funkciju cilja nije imao dobro, nego zlo.

Dopustite mi da povodom promocije ovoga velebnoga dijela Josipa Deželjina upozorim na pojave sustavnih falsifikata naše novije povijesti, uključujući tu i našu noviju ekonomsku povijest, posebno onu u devedesetim godinama 20. stoljeća. U tom ću se kontekstu u nizu drugih, posebno ograničiti samo na dva. Prvi je uloga narodnooslobodilačke borbe i reformskih događanja na ovim prostorima pod vodstvom Josipa Broza Tita. Znanstveni svijet izvan ovih naših prostora posebno naglašava da su Titove reformske vizije i ostvarenja pridonijela ubrzanju kraha boljševičke opcije, pa i rušenju Berlinskog zida.

Za nas Hrvate posebno je važno da bez Tita ne bi bilo ni suvremene Hrvatske, jer Istra, Cres, Lošinj, Lastovo i Zadar ne bi postali sastavni dio matične zemlje Republike Hrvatske.

Drugi je izjednačavanje ideje fašizma i komunizma. To izjednačavanje čine čak i neki znanstvenici mlađeg naraštaja, osobito povjesničari. Takve falsifikate i poluistine objašnjavaju činjenicom da je zločin zločin i da se zločin zločinom ne opravdava, što je neupitno točno. No, ono što nije točno i što predstavlja povijesni falsifikat jest tvrdnja da je svaka ideja u okviru koje su se dogodile takve devijacije koje su vodile u zločin, samim time zločinačka. Jer, kada bi to bilo tako, onda bi se moglo reći da je i čitava naša, u osnovi kršćanska, civilizacija u sebi sadržala i izražavala i neke karakteristike zločina. Jedan od velikana i idejno političkih vertikalna prošloga stoljeća, pokojni Papa Vojtila, na sreću je u tome bio više nego jasan i tu bi činjenicu i svi povjesničari morali znati i uvažavati.

Te prosudbe nisu ni nove ni nepoznate. No, malo je pisaca, autora koji su upravo ove činjenice stavili pod povećala ukupne znanstvene kritike kao što je to Josip Deželjin sa velikim uspjehom učinio u svojoj najnovijoj knjizi «Etiologija antifašizma». Ta je knjiga nastala kao rezultat višegodišnjih sustavnih istraživanja veoma istaknutog i iskusnog znanstvenika i velikog erudita. Sve to, međutim, koliko god bilo važno, ne bi bilo dovoljno za nastanak djela takvoga karaktera. Kada to kažem, onda mislim na ukupan životni put Josipa Deželjina. Osobno ne poznajem još jednoga čovjeka s takvim životnim putom i s tako bogatim i sveobuhvat-

nim radnim sadržajem. Josip Deželjin svoj je antifašistički put započeo kao mlad čovjek s otoka Raba, uključujući se iz idejnih pobuda u narodnooslobodilačku borbu, gdje je veoma brzo potvrdio svoje sposobnosti i veoma brzo napredovao.

Vojsku je po vlastitoj želji napustio kao visoki časnik, pa je nastavio briljantnu znanstvenu karijeru, završivši dva fakulteta (ekonomski i pravni) i obranivši doktorat znanosti, kao redoviti (danas emeritus) profesor Sveučilišta u Rijeci, kao rektor toga Sveučilišta i kao predsjednik Zajednice hrvatskih sveučilišta, a moglo bi se navesti još toga. U tijeku njegove briljantne sveučilišne i znanstvene karijere i u znanstveno-nastavnom i u znanstveno-istraživačkom i u znanstveno-organizacijskom području Deželjina neprekidno i kao politekonomista i šire intrigiraju i zaokupljaju problemi fašizma i antifašizma i iz toga je područja, uz aktivno političko djelovanje, objavljivao radove. To mu je u nizu godina vlastitoga istraživanja, razmišljanja, pisanja, čitanja i praćenja relevantne literature stvaralo posebne pogodnosti za pripremanje djela ovakvoga karaktera kakvo danas stoji pred nama.

No, posebna je karakteristika i posebna vrijednost ovoga djela u tome što ono nije samo rezultat višegodišnjih istraživačkih napora i velikoga znanstvenoga iskustva, nego je i rezultat vlastitih spoznaja, vlastitoga iskustva, a može se reći i vlastitoga svjedočenja.

Upravo se zato može slobodno reći da ovaj rad pripada veoma uskoj skupini djela sličnoga karaktera i sličnih pretenzija. Zbog kompleksnosti obrade ovo će djelo moći zadovoljiti interes i onih koje zanima ideologija i povijest fašizma i onih koje zanima stravična praksa fašističkih pokreta i fašističkih zemalja. Svoje će želje isto tako moći zadovoljiti i oni koje zanima nastavak povijesti antifašizma, a isto tako i uloga i mjesto antifašizma u našoj civilizaciji općenito, a u razdoblju poslije Drugog svjetskog rata posebno.

Ukratko, ovo će djelo Josipa Deželjina veoma dobro i korisno poslužiti i svima onima koji istražuju nastanak i povijest fašizma, posebno u Europi, prije, za vrijeme i poslije Drugoga svjetskoga rata. Za nas je u Hrvatskoj posebno značajan onaj dio Deželjinovog djela u kojem veoma sustavno prikazuje događanja o nastanku i djelovanju fašističkog pokreta prije, za vrijeme i poslije Drugog svjetskog rata. Deželjinova posebna zasluga odnosi se na obradu događanja u devedesetim godinama 20. stoljeća. Ta su događanja, pod utjecajem naše profašističke (proustaške) dijaspore, možda i više nego nametnuti rat, utjecala na to da Europska Unija dođe u predgrađe Zagreba, a da je Hrvatska (kojoj je objektivno bilo čelno mjesto uz Sloveniju) još uvijek na listi čekanja. Sve što je u tome kontekstu Deželjin rekao o falsificiranju povijesti i o pogubnom utjecaju na mladi naraštaj zaslužuje posebnu pozornost. Sve u svemu, Josip Deželjin svojim je kapitalnim djelom «Etiologija antifašizma» zacrtao dublju brazdu od mnogih koji su se ovom temom bavili. Njegov je pristup znanstveni, a istraživanja i izlaganja veoma su

sustavna. Potrebno je isto tako reći i da je taj pristup u isto vrijeme i povijesni, i holistički, i multidisciplinarni, i političko-ekonomski.

Ne kao manje važno, nego naprotiv, valja reći da će ovo Deželjinovo djelo biti zanimljivo širokoj populaciji, posebno intelektualcima koje intrigiraju nažalost i danas još uvijek aktualni problemi fašistoidnih pojava, antisemitizma, netrpeljivosti, ksenofobije i govora mržnje.

Ima mnogo osnova za pretpostavku da će ovo djelo Josipa Deželjina privući pozornost širokog kruga antifašističkih aktivista.

Prema tome, ovo će djelo biti zanimljivo i za studente, i za nastavnike, i za znanstvenike, i za političare, i za aktiviste.

Na osnovi svega što sam rekao, pa i onoga što sam želio, ali nisam dospio reći, dopustite mi da u ime svih nas, kao i u ime velikog broja antifašista, našem velikom znanstveniku i velikom čovjeku Josipu Deželjinu uputim riječi velike hvale za sve što je učinio u borbi za znanstvenu istinu općenito, a za ovaj dio borbe za znanstvenu istinu koji predstavlja doprinos antifašističkoj borbi, posebno.